

O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI

VOL. 1 ISS: 12 (2024)

INSURANCE MARKET OF UZBEKISTAN СТРАХОВОЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА

INSURANCE

№	MUNDARIJA	
1.	ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА БОЗОРИДА ВОСИТАЧИЛИК ФАОЛИЯТИНИ ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ ВА ПРОГНОЗЛАШ Матиязова Санобар Ражаббайовна	1
2.	СУҒУРТА БОЗОРИДА ИСТЕЪМОЛЧИЛАР ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ Жакбаров Сардор	4
3.	ТАКОФУЛ РИВОЖИНИНГ ТАРИХИЙ ЖИҲАТЛАРИ ВА ТАРҚАЛИШ ГЕОГРАФИЯСИ Абдуллаев Равшан Вахидович, Дадабаев Умиджон Абдусамат ўғли	7
4.	ЎЗБЕКИСТОНДА СУҒУРТА МАҲСУЛУТИНИ СОТИШ КАНАЛЛАРИНИНГ БУГУНГИ ХОЛАТИ Абдимўминова Саодат Тахиржонова	10
5.	ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИ СУҒУРТАЛАШДА КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ ТАЛАБИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ Нуруллаев Абдулазиз Сирожиддинович	13
6.	O'ZBEKISTONDA SPORT SOHASINI MOLİYALASHTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY JIHATLARI M.N.Mamatov	16
7.	SUVEREN KREDIT REYTINGNING MAMLUKAT MOLİYASIGA TA'SIRI Tog'ayniyazov Shohzodbek Ural o'g'li	19
8.	VENCHUR FONDLARINI TASHKIL ETISH: JARAYON VA STRATEGIYALAR Talapova Nargiza Baxriddinova	21
9.	ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ БЮДЖЕТ СИЁСАТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ Имомов Хамдилла Хамдамович	24
10.	MILLIY IQTISODIYOTDA MAHALLIY BYUDJETLAR DAROMADLARINI SHAKLLANISHDA HUDUDLAR IQTISODIY VA INVESTITSION SALOHİYATINING NAZARIY ASOSLARI Yusupov Ruslan	27
11.	LOGISTIKA VA TA'MINOT ZANJIRI JARAYONLARINI INTEGRATSIYALASH UCHUN MOLİYAVIY BOSHQARUV STRATEGIYALARI Maxmudov Samariddin Baxriddinovich	31
12.	MDH MINTAQASIDA TRANSPORT SOHASIDAGI HAMKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA EOII TRANSPORT INTEGRATSIYASINING TASHQI OMILLARI VA XAVFLARI Xo'jayev Fazliddin Elmurodovich	35
13.	COMBATTING THE SHADOW ECONOMY AS AN IMPORTANT DIRECTION OF ECONOMIC POLICY FOR AN INCLUSIVE DEMOCRATIC SOCIETY (EXPERIENCE OF CENTRAL ASIAN COUNTRIES AS AN EXPAMPLE) Norbaev Tura, Abduraufov Jaloliddin	37
14.	EVROOSIYO IQTISODIY HAMJAMIYATI BILAN IQTISODIY HAMKORLIK MUNOSABATLARINI TASHKIL ETISH TAMOIYILLARI Hamdamova Nilufar Hamdullo qizi	42

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING БЮДЖЕТ СИЁСАТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ

Имомов Хамдилла Хамдамович

Тошкент давлат иқтисодийёт университети "Баҳолаш иши ва инвестициялар"
кафедраси профессори в.б., и.ф.н.

email: himomov1969@gmail.com

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
Volume: 1 Issue: 12 DOI: https://doi.org/10.55439/INS/vol1_iss12/228	Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасининг бюджет сиёсатининг ўзига хос хусусиятлари, бюджет муносабатларини ташкил этиш тамойилларининг бажарилишини таъминлаш, давлат ва жамият олдида турган мақсад ва вазифаларни давлат бюджети орқали амалга ошириш усуллари, чора-тадбирларининг ҳолати ва асосий йўналишлари борасидаги масалалар келтирилган. <i>бюджет, сиёсат, дефицит, профицит, бюджет даромадлари; бюджет харажатлари; кредит, давлат кредити; бюджет тизими; бюджетлараро муносабатлар; бюджет стратегияси; бюджет тактикаси.</i>
KEYWORDS	

ириш (Introduction/Введение)

Маълумки, бюджет мамлакатни ўз олдида турган функциясини бажаришда муҳим молиявий манба бўлиб ҳисобланади. Бюджетлар тизими маҳаллий талаб-эҳтиёжларни тўлароқ қондиришни ҳамда давлатнинг марказлашган тартибда амалга оширадиган тадбирларининг бажарилиши билан чамбарчас боғланган ҳолда ижро этишга имкон яратиб беради. Бюджет даромадларининг кўпайиши ва ресурсларнинг тежамкорлик билан сарфланиши вазифаси юқлатади. Ижтимоий-иқтисодийнинг юксалиши суруятлари тўғридан-тўғри давлат заҳираларини сафарбар қилиш, маблағларни тежаб ишлатиш борасидаги ишларни ташкил этиш билан бевосита боғлиқ бўлади. Бу эса ўз навбатида Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетининг ижросини таъминлаш ва бюджет сиёсатини амалга ошириш механизмни такомиллаштиришни тақоза этади.

Амалда бюджет даромадлари амадаги қонунчилик бўйича уларга бириктирилган солиқлар ва йиғимлар ҳисобига шакллантирилади. Худудларнинг ижтимоий-иқтисодий рифожланиши ва уларда шакллантирилган иқтисодий салоҳият, демографик омиллар таъсирида солиқларнинг бириктириш йўли билан маҳаллий бюджетларни тенглаштириш имкониятларига эга бўлимайди. Натижада бюджет тизими бўғинлари ўртасида даромадларни қайта тақсимлаш орқали бюджет тизимини горизонтал тартибга солиш тизимига эҳтиёж туғилади.

Бюджет тизими бўғинлари ўртасида даромадларни қайта тақсимлашнинг бир қатор комбинатсион усуллари мавжуд бўлиб, уларга қуйидагиларни киритишимиз мумкин: бюджет дотациялари, бюджет субвенциялари, ўзаро ҳисоб-китоблар бўйича маблағлар, бюджет ссудаси, ўтказиб бериладиган даромадлар. Бюджетнинг юқорида тилга олинган даромадларни қайта тақсимлаш натижасида келиб тушувчи даромадларининг ҳар бири ўзига хос вазифани бажаради.

Ҳозирги ислохотлар шароитида бюджет даромад базасини мустаҳкамлаш сиёсатида солиқа тотиш тизимини янада такомиллаштириш ҳисобланади. Чунки, амалдаги солиқлар ва йиғимларнинг алоҳида тавсифларини ўрганиш натижасида шундай худосага келиндики, улар солиқ тизимида нисбатан тушум самарадорлиги паст бўлган, солиқ маъмурчилиги мураккаб, фискал

аҳамияти умумдавлат солиқларига нисбатан паст бўлган солиқлар бу маҳаллий солиқлардир. Шунинг учун уларни ислох қилишга қаратилган бюджет сиёсатини амалга ошириш механизмни янада такомиллаштиришга эҳтиёж сезмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили (Обзор литературы/Literature review).

Лесли Крамернинг "Солиқ-бюджет сиёсати нима?" асарида шундай таърифлайди. Фискал сиёсат - бу мамлакат иқтисодиётига таъсир қилиш учун харажатлар даражаси ва солиқ ставкаларидан фойдаланиш. Бу пул-кредит сиёсатига ўхшаш стратегия бўлиб, унда ҳукумат ёки марказий банк мамлакатдаги пул массасини тартибга солиш орқали иқтисодиётга таъсир кўрсатади[1].

Фуллер, Дэн; Гейде-Стивенсон, Дорислар ўзларининг илмий мақолаларида қуйидагича таъриф бериб ўтади. Солиқ-бюджет сиёсат - бу давлатнинг миллий иқтисодиётни кузатиш ва таъсир қилиш учун харажатлар даражасини ва солиқ ставкаларини тартибга солиш воситаси. Солиқ-бюджет сиёсати қандай ишлаши, уни қандай кузатиб бориш кераклиги ва уни амалга ошириш иқтисодиётдаги турли одамларга қандай таъсир қилиши мумкинлиги ҳақида умумий маълумот[2].

Петтингер, Тежванларнинг "Пул-кредит ва фискал сиёсат ўртасидаги фарқ" асарида Давлат харажатлари иқтисодиётда талабни яратиш учун жавобгардир ва иқтисодиётни таназзулдан чиқаришга туртки бериши мумкин. Чуқур рецессия содир бўлганда, иқтисодий мувозанатни тиклаш учун фақат пул-кредит сиёсати таянишининг ўзи этарли эмасдир деб келтиради[3].

О. Салливан, Артур; Шеффрин, Стивен М. "Экономика: принципы в действии" асарида - Фискал сиёсатнинг асосий ғояси - ортикча солиқ юқини яратмасдан, иқтисодий талабни рағбатлантирадиган давлат харажатлари даражасини топиш. Мисол учун, харажатларни кўпайтириш ёки солиқларни қисқартириш орқали тургун иқтисодиётни рағбатлантириш, шунингдек, кенгайтирувчи фискал сиёсат сифатида ҳам танилган, инфляциянинг ўсишига олиб келиши хавфини тугдиради. Бунинг сабаби шундаки, иқтисодиётда пул миқдорининг ортиши, кейин истеъмолчи талабининг ошиши пул қийматининг пасайишига олиб келиши мумкин, яъни қиймати ўзгармаган нарсани сотиб олиш учун кўпроқ пул керак бўлади[4].

Тадқиқотни амалга оширишда фойдаланилган усуллар (Methods/Методы).

Тадқиқотни амалга оширишда қўйилган мақсадларни амалга оширишда мантикий ва таркибий таҳлил қилиш, гуруҳлаштириш, иқтисодий-статистик таҳлил, ўзаро ва қиёсий таққослаш усулларида самарали фойдаланилди.

Таҳлиллар (Analysis/Анализ).

Дарҳақиқат, Ўзбекистонда бюджет сиёсатини амалга ошириш механизмини такомиллаштириш бюджетларнинг даромад ва харажатларини бошқариш самардорлигини ошириш ва уларни оқилона таъминлаш, давлат иқтисодиёти мавқеини янада оширишга хизмат қиладиган муҳим омил ҳисобланади. Шу ўринда Мухтарам Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек “Бюджет харажатлари, аҳоли ва тadbirkorлар олдидagi мажбуриятларимизни қисқартирмаган ҳолда, бизнесга солиқ юкини камайтириш бўйича ишларни давом эттирамиз. Жумладан, 1 январдан бошлаб қўшилган қиймат солиғи ставкасини 15 фоиздан 12 фоизга пасайтириш ҳисобидан тadbirkorлар ихтиёрида йилига камида 14 триллион сўм маблағ қолади. Лекин бизнес муҳитини яхшилаш учун фақат солиқни камайтиришнинг ўзи етарли эмаслигини”[5]. билдиришлари келгусида ҳам Ўзбекистонда бюджет сиёсатини амалга ошириш механизмини такомиллаштириш масалалари ўта муҳимлигини билдиради.

Сиёсат – бу жамият устқурмасига тааллуқли тушунча бўлиб, давлатнинг ўз функциялари ва вазифаларини амалга оширишга қаратилган ривожланиш йўналишлари ва чора-тадбирлари йиғиндисидир. Давлат томонидан амалга ошириладиган сиёсат ўзаро боғлиқ элементлардан иборат бўлади:

Биринчидан, ривожланишнинг у ёки бу босқичида жамият ҳаётини яхшилаш ва ривожлантириш учун зарур бўлган асосий вазифалар ва мақсадлар аниқланади ва белгилаб олинади;

Иккинчидан, истиқболдаги ва яқин келажақдаги вазифалар ва мақсадларга эришиш учун энг қулай, энг яхши натижа берадиган зарур чора-тадбирлар ишлаб чиқилади;

Учинчидан, белгиланган вазифаларни амалга оширувчи шахслар, ижрочи органлар, алоҳида ваколатли ташкилотлар аниқланади, кадрлар танланади ва жой-жойига қўйилади.

Бюджет сиёсати давлат ва жамият ривожланишининг турли босқичларида турлича бўлиши, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт даражасига қараб ўзгариб туриши мумкин.

Бюджет сиёсати:

- ☐ бюджет даромадлари бўйича сиёсат;
- ☐ бюджет харажатлари бўйича сиёсат;
- ☐ давлат кредити сиёсати;
- ☐ бюджет тақчиллигини бошқариш сиёсати.

Бюджет сиёсати – бюджет муносабатларини ташкил этиш тамойилларининг бажарилишини таъминлаш, давлат ва жамият олдидан турган мақсад ва вазифаларни давлат бюджети орқали амалга ошириш усуллари, чора-тадбирлари ва мақсадли фаолиятлари йиғиндисидир[2].

☐ бюджетларро муносабатларни ташкил этиш сиёсати кабиларнинг уйғунлиги асосида амалга оширилади.

Демак, бюджет сиёсати – давлат молия сиёсатининг таркибий қисми бўлиб, умумдавлат молиявий ресурсларини (манбаларини) шакллантириш ва жалб этиш, тақсимлаш, улардан мақсадга мувофиқ фойдаланишга қаратилган давлатнинг чора-тадбирлари ва асосий йўналишлари йиғиндисидир.

Фақат ҳозирги кундаги жорий даврга мўлжалланган, кундалик эҳтиёжларни қондиришга қаратилган сиёсат самарасиздир, шунингдек, узоқ даврни мўлжаллаб, истиқболни кўзлаб ишлаб чиқилган концепсиялар ва йўналишлар, улар қанчалик олижаноб, жозибали бўлмасин, давлатнинг тегишли амалий хатти-ҳаракатлари, таъсирчан дастак ва воситалари билан таъминланмаса, инкирозга юз тутади, кўзланган мақсадлар амалга оширилмай қолади.

Давлат олдидан турган ва муайян даврда ҳал қилиниши лозим бўлган вазифаларнинг характерига, мураккаблелигига ва кўзланган даврнинг узоқлигига кўра бюджет сиёсати:

- ☐ бюджет стратегияси;
- ☐ бюджет тактикасидан иборат.

Бюджет стратегияси узоқ муддатли мақсадларни танлаш ва мақсадли дастурларни зарур молиявий ресурслар билан таъминлаш,

уларни иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг асосий йўналишларига сафарбар қилишни назарда тутади.

Масалан, мустақилликнинг дастлабки йилларида бюджет стратегиясининг асосий вазифаларидан бири – бюджетнинг барқарорлигини таъминлаш, ортиб бораётган бюджет дефицитини жиловлаш бўлган бўлса, бу вазифани бажариш учун:

- маъмурий-бўйруқбозликка асосланган иқтисодиётдан бозор иқтисодиётига ўтиш даври учун хос бўлган янги бюджет қонунчилигини ишлаб чиқиш;
- мустақил давлатнинг янги солиқ тизимини шакллантириш;
- бюджетнинг харажатлар қисмини қайта тузиш;
- бюджет даромадлари ва харажатларини баланслаштириш каби чора-тадбирлар белгиланди ва маълум муваффақият билан амалга оширилди.

Бюджет сиёсатининг стратегияси ва тактикаси ўзаро боғлиқдир. Стратегик вазифаларни ҳал қилиш учун тактика қулай шарт-шароит яратади. Тактика иқтисодий бюджет стратегияси – ижтимоий ва иқтисодий стратегия белгилаб берган узоқ истиқболга мўлжалланган ва йирик кўламдаги вазифаларни бажаришга қаратилган бўлиб, у ривожланишнинг асосий концепсияларини ишлаб чиқиш, бюджет муносабатларини ташкил этишнинг умумий тамойилларини ишлаб чиқиш, узоқ муддатга мўлжалланган ривожланиш истиқболларини белгилашни кўзда тутади.

Бюджет тактикаси – стратегия белгилаб берган вазифаларни жамият ривожланишининг аниқ босқичида ва аниқ шароитларида молия-бюджет муносабатларини ташкил этиш усуллари орқали амалга оширади.

Хулоса (Conclusions/Заключения).

Бюджет сиёсатини ўзига хослиги ва бир қатор хусусиятларидан келиб чиқиб давр мобайнида бюджет сиёсатининг асосий вазифаларини такомиллаштириб боришга қаратилган хулоса ва тақлифлар қуйидагилардан иборат:

- ☐ давлат бюджетининг даромад базаларини мустаҳкамлашга;
  - ☐ иқтисодиёт устивор тармоқларининг ривожланишини рағбатлантиришга;
  - ☐ фан-техника тараққиётининг жадаллашувида таъсир кўрсатишга;
  - ☐ мамлакатда камбағаллик ва ижтимоий тенгсизликка барҳам беришга;
  - ☐ ривожланиш истиқболи юқори бўлмаган ҳудудларнинг ривожланишига шарт-шароитлар яратишга;
  - ☐ оксоқ ҳудудлардаги аҳолининг яшаш шароитларини яхшилаш ва шу йўллар билан сиёсий ва ижтимоий беқарорликнинг олдини олишга;
  - ☐ давлат томонидан қафолатланган ижтимоий хизматларнинг сифатли ва аҳоли ижтимоий муҳофазасининг манзилли бўлишини таъминлашга;
  - ☐ бюджет сиёсатининг муваффақиятли амалга оширилишини таъминловчи мақбул бюджет механизминини ишлаб чиқиш ва унинг самарали ишлашини таъминлашга қаратилган бўлиш керак.
- Бюджет сиёсати ўз-ўзидан яхши ёки ёмон бўлиши мумкин эмас. Бюджет сиёсатининг аҳамиятини баҳолаш учун жамиятнинг эҳтиёжи қанчалик қондирилаётганлигини, қўйилган мақсадлар ва вазифалар қанчалик даражада муваффақиятли амалга оширилганлигини тўғри белгилаш, ҳолис баҳолаш лозим.

Бюджет сиёсатининг мазмуни кўпқиррали бўлиб, қуйидагиларни амалга

ошириш орқали ҳаётга татбиқ этилиши мақсадга мувофиқ бўлади:

1. Бюджет муносабатларини ривожлантиришнинг илмий асосланган концепсияларини ишлаб чиқиш. Бу концепсиялар қуйидагиларни ўрганиш асосида ишлаб чиқилади:

- ☐ иқтисодий қонунлар талабларини ўрганиш;
- ☐ миллий хўжалик ҳолатини ҳар томонлама таҳлил қилиш;
- ☐ ишлаб чиқарувчи қучлар ва ишлаб чиқариш муносабатларининг бундан кейинги ривожланиш истиқболларини ўрганиш;
- ☐ аҳолининг талаб ва эҳтиёжларини ўрганиш.

2. Истиқболда ва жорий давр мобайнида бюджетдан фойдаланишнинг асосий йўналишларини белгилаб олиш. Амалда бюджет сиёсатининг асосий мақсади – жамиятда яратилган бойлик ва неъматларнинг жамият аъзолари ўртасида максимал даражада

адолатли тақсимланишини таъминлашдан иборатлигини ўнитмаслик керак.

Маълумки, мақсадларга эришиш йўлларида келиб чиқилади, халқаро омиллар иноватга олинадиган ва молиявий ресурсларни янада кўпайтириш имкониятлари кўриб чиқилади.

3. Қўйилган мақсад ва вазифаларни амалга оширишга қаратилган амалий хатти-ҳаракатлар қилиш, чора-тадбирлар белгилаш, мақбул

бюджет механизмнинг дастак ва воситаларини ишлаб чиқиш лозим. Шу билан бирга муаммоларини аниқлаб, молия-бюджет муносабатларини ташкил этиш шакллари ва усулларини ўз вақтида ўзгартириш йўли билан стратегия белгилаб берган вазифаларни қисқа муддат ичида, энг кам харажатлар билан амалда бажаради.

References:

1. Крамер, Лесли. "Что такое налогово-бюджетная политика?". Investopedia. Точка. Проверено 26 апреля 2019 года.
2. Фуллер, Дэн; Гейде-Стивенсон, Дорис (осень 2003 г.). "Консенсус среди экономистов: пересмотрено". Журнал экономического образования. 34 (4): 369–387.
3. Петтингер, Теджван. "Разница между денежно-кредитной и фискальной политикой". Economics.Help.org. Economics.Help.org. Проверено 26 апреля 2019 года.
4. О. Салливан, Артур; Шеффрин, Стивен М. (2003). Экономика: принципы в действии. Аппер-Седл-Ривер, Нью-Джерси: Пирсон Прентис Холл. стр. 387. ISBN 978-0-13-063085-8.
5. www.lex.uz —Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. 2023 й.

..